

Висновки. Під час всеукраїнського дослідження "Читацькі запити на літературу з питань мистецтва в бібліотеках України" розв'язано всі завдання, визначені у програмі. Зокрема, отримано такі результати:

1. Основним мотивом звернення до літератури з питань мистецтва для більшості респондентів є бажання розширити кругозір (44%) та потреба в освіті (29%). Зважаючи на ці показники, пріоритет при комплектуванні фонду бібліотеки виданнями з мистецтва необхідно надавати науково-популярній і навчальній літературі.

2. Цей висновок почасти підтверджують відповіді респондентів на друге запитання анкети: більшість з них цікавляться науково-популярною літературою (29%), оскільки саме вона якнайкраще слугує для розширення кругозору. Вартий уваги і той факт, що 20% респондентів надають перевагу альбомним виданням, а 19% — навчальним. Ці типи видань є важливим джерелом знань, необхідних для здобуття якісної освіти та самоосвіти. Однак аналіз "відмов" на літературу з питань мистецтва дає підстави стверджувати, що в базових бібліотеках України зафіксовано значний рівень незадоволеного попиту саме на той вид мистецтвознавчої літератури, який найбільше цікавить користувачів (науково-популярні видання).

3. Серед тем, що становлять інтерес для читачів, перше місце посідають образотворче мистецтво (29%) і музика (29%), далі — видовищне мистецтво (25%) і архітектура (17%). Ці дані також потрібно враховувати при комплектуванні бібліотечних фондів.

4. У результатах всеукраїнського дослідження наведено списки періодичних видань, що цікавлять користувачів. Серед 139 журналів найчастіше запитують 17 (понад 10 згадувань). Можна припустити, що не всі бібліотеки мають у фондах цю періодику. Фахівцям установ, які не можуть регулярно отримувати актуальні періодичні видання з питань мистецтва, доцільно звернутися до їхніх електронних аналогів в Інтернеті, щоб якнайповніше забезпечити запити користувачів.

5. Дослідження свідчить, що для роботи з мистецтвознавчою літературою більшість респондентів (81%) використовують Інтернет. Отже, бібліотекарям потрібно активніше залучати мережеві інформаційні ресурси. Постійний пошук в Інтернеті видань, котрих бракує у бібліотечних фондах, має стати обов'язковим складником діяльності уста-

нови. Необхідно формувати списки веб-адрес повнотекстових відкритих електронних бібліотек, здійснювати їхній систематичний моніторинг і надавати читачам для користування.

6. Порівняльний аналіз тематичних уподобань аудиторії свідчить про наявність в усіх базових бібліотеках проблеми незадоволеного читацького попиту на видання з питань мистецтва, причому найвищий рівень зафіксовано за темами, які цікавлять користувачів найбільше.

7. Результати аналізу складу фонду розділу "Мистецтво. Мистецтвознавство" за типологічними, хронологічними та мовними ознаками свідчать про його неповну відповідність читацьким вимогам, що, зі свого боку, може негативно позначитися на його ефективності й бути причиною низького рівня задоволення читацьких запитів на мистецтвознавчу літературу останніх років. Погіршує ситуацію недостатнє комплектування бібліотек виданнями з питань мистецтва.

8. Порівняльний аналіз кількості надходжень літератури з питань мистецтва до фондів базових бібліотек за останні п'ять років з даними випуску видавничої продукції в нашій державі, що надає Книжкова палата України, свідчить про те, що ситуація з поповненням бібліотечних фондів розділу "Мистецтво. Мистецтвознавство" критична.

Список використаної літератури

1. Випуск видавничої продукції в Україні. — Режим доступу: <http://www.ukrbook.net/statistika.html>. — Назва з екрана.
2. Масіпан О. Результати дослідження "Стан фондів публічних бібліотек України (розділ фонду "Суспільні науки") // Соціологічні дослідження в бібліотеках : інформаційно-аналітичний бюлетень. — 2011. — Вип. 38. — С. 3—33.

Стаття содержит результаты исследования "Читательские запросы на литературу по вопросам искусства в библиотеках Украины". Представленная информация позволит библиотекарям более рационально формировать фонд библиотеки.

The article contains the results of the study "Reader's requests for books on art in the libraries of Ukraine". The information will allow librarians to form library collections of literature on art more rationally.

Надійшла до редакції 31 травня 2016 року

УДК 37.017.4:021.4](477)

Віталій Якубовський,

кандидат філологічних наук,

старший науковий співробітник відділу соціокультурних комунікацій та міжнародних зв'язків ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Інформаційне забезпечення національно-патріотичного виховання через комплексні бібліотечні заходи

Проаналізовано питання національного патріотизму, висвітлено досвід Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського з проведення комплексних бібліотечних заходів, які впливають на розвиток і популяризацію національно-патріотичного виховання громадянина України, його інформаційного забезпечення.

Ключові слова: Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, національний патріотизм, національно-патріотичне виховання, бібліотечні заходи.

Національний патріотизм як духовно-моральний чинник є вкрай важливою умовою державного розвитку, посідає важливе місце у вихованні сучасної особистості поряд із

загальнолюдськими та національними цінностями. Саме з патріотизмом поєднується національна самосвідомість громадян. Консолідація українського громадянського суспільства та

сучасні виклики, що стоять перед нашою країною, вимагають вдосконалення системи національно-патріотичного виховання, в основу якої має бути покладено ідеї зміцнення української державності, формування високої громадянської свідомості у дітей та молоді. Саме тому 2015 р. на державному рівні було затверджено низку стратегічно-важливих документів, серед яких "Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді" та "Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді". Як зазначено в останньому документі [5], національно-патріотичне виховання в Україні має стати одним із основних напрямів діяльності держави та суспільства загалом, що надасть можливість кожному свідомому громадянину країни підтримувати українські традиції, духовні цінності, оволодівати конкретними вміннями, навичками, реалізовувати свій потенціал за сучасних умов, рухатися у європейському напрямку, стати на захист незалежності й територіальної цілісності Батьківщини. Сьогодні, враховуючи надскладну соціально-політичну ситуацію в країні, питання громадянської освіти і національно-патріотичного виховання є вкрай актуальним та важливим, що зумовлено процесом розвитку українського суспільства, а сучасні виклики, що постали перед нашою державою, вимагають подальшого доопрацювання системи національно-патріотичного виховання у різноманітних сферах. Зокрема, має набути характеру системної та цілеспрямованої діяльності органів влади, навчальних закладів тощо, спрямована на формування високої національно-патріотичної свідомості громадян, їхньої відданості Україні, що й зумовлює *актуальність* запропонованого дослідження.

Складні умови сьогодення вимагають від бібліотек якісно нових методів і підходів до роботи, а від працівників — цілеспрямованого впливу на духовний розвиток молодого покоління, прищеплення поваги до загальнолюдських цінностей, любові до Батьківщини, формування гармонійної особистості, здійснення виховної роботи тощо. Внесок бібліотек у підвищення ефективності національно-патріотичного виховання українського народу в контексті сучасності є вагомим та необхідним, адже перебуваючи в постійному контакті, діалозі, спілкуванні з громадою, вони надають вільний доступ до інформації, є найкращим місцем для популяризації загальнолюдських цінностей, забезпечення інформаційних потреб мешканців зони обслуговування та можливості міжособистісного спілкування, поширення української книги серед читачів, насамперед молоді, тощо.

Виховання національних почуттів і патріотизму за допомогою бібліотечних заходів, а саме різноманітних громадських акцій патріотичного змісту, лекцій, святкувань визначних дат, науково-патріотичних семінарів, презентацій книжок, книжкових виставок, виховних проєктів, є одним з основних засобів зміцнення і об'єднання української нації.

До виконання Концепції також долучаються органи державної влади, місцевого самоврядування, навчальні, освітні заклади, інститути громадянського суспільства та ін.

Питання національно-патріотичного виховання, його розвитку та поширення досліджували науковці НАПН України, зокрема Л. Березівська [1], І. Бех [2; 3], Г. Пустовіт [4], О. Сухомлинська [6], Г. Філіпчук [7] тощо.

Виходячи з викладеного, *метою* статті є висвітлення досвіду Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) з проведення комплексних бібліотечних заходів, що сприяють інформаційному забезпеченню національно-патріотичного виховання користувачів.

Ресурс ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з тематики національно-патріотичного виховання чималий, у ньому представлено доробки науковців минулого і сучасних дослідників окресленої проблематики.

У межах реалізації Стратегії та Концепції в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського впродовж 2015—2016 рр. було розроблено та проведено низку заходів національно-патріотичного спрямування, які забезпечують інформаційну підтримку та сприяють реалізації зазначених документів, дають змогу докладніше ознайомити аудиторію з ресурсами установи. Серед основних форм роботи виокремимо педагогічні ради, науково-практичні семінари, науково-практичні лекторії, літературно-музичні композиції, презентації книжок, книжкових виставок, лекції, екскурсії, круглі столи, всеукраїнський вебінар тощо.

Зокрема, на педагогічній раді спеціалізованої школи № 28 "Національно-патріотичне виховання у змісті шкільної освіти" було обговорено комплекс заходів педагогічного колективу школи щодо реалізації "Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді". Для колективу вчителів ліцею № 38 ім. В. М. Молчанова м. Києва відбулася педагогічна рада на тему "Національно-патріотичне виховання учнів", у межах якої фахівці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ознайомили відвідувачів з книжковою виставкою "Національно-патріотичне виховання дітей та молоді — консолідує чинник розвитку сучасного українського суспільства".

У рамках виховного проєкту з учнями старшої групи дошкільного навчального закладу № 428 відбулося театралізоване свято — літературно-музична композиція за творами В. О. Сухомлинського "Рідний край, де ми живем, Україною зовем". Участь у дійстві взяли педагоги, вихованці та їхні батьки, а також фахівці бібліотеки.

Організатори науково-педагогічного лекторію запропонували слухачам курсів підвищення кваліфікації Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка лекцію "Колекція рідкісних та цінних видань (1850—1917 рр.) ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як об'єкт національного культурного надбання України".

Серед заходів Всеукраїнського фестивалю науки відзначимо науково-практичний семінар "Любов до матері як виховна проблема в педагогічних поглядах В. О. Сухомлинського", організаторами та учасниками якого стали вчителі та учні технічного ліцею Києва, спеціалізованої школи № 28, середньої загальноосвітньої школи № 68, представники молодіжної громадської організації "Майбутнє починається з освіти", працівники ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Під час роботи семінару було розглянуто низку питань, а саме: висвітлення педагогічних ідей В. О. Сухомлинського про роль матері в національно-патріотичному вихованні дітей та молоді, "культ матері" у Павлівській середній школі, духовні цінності сім'ї В. Сухомлинського. Також відбулася презентація книги поета, публіциста, кіносценариста, заслуженого журналіста України А. Музичука "Орда, або Хатят лі рускіє вайни...", відкриття персональної виставки картин "Артвізитівка України" художниці Л. Сенчук, книжкової виставки "Національно-патріотичне виховання у змісті шкільної освіти", яку підготували фахівці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

За підтримки Відділення загальної педагогіки та філософії освіти Національної академії педагогічних наук України, Київського університету імені Бориса Грінченка пройшов Всеукраїнський науково-практичний семінар "Українські педагоги про національно-патріотичне виховання". З вітальним словом до присутніх звернулася академік НАПН України, доктор педагогічних наук, професор О. В. Сухомлинська, яка наголосила на важливості збереження нашого минулого, надбань української культури у царині національно-патріотичного виховання, їхнього переосмислення та актуалізації, які й нині мають значний вплив на розвиток

теорії виховання, формування молодих громадян України. Основні тематичні напрями семінару, в роботі якого взяли участь науковці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, установ НАПН України, науково-педагогічні працівники навчальних закладів, учителі шкіл, студенти: рефлексії українських педагогів різних часів про патріотизм і національно-патріотичне виховання дітей і молоді; проекти й технології виховання патріотизму в закладах освіти України; образ Батьківщини в українських підручниках і літературі для дітей. За результатами роботи семінару працівники ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського укладають збірник тез "Українські педагоги про національно-патріотичне виховання".

Фахівці бібліотеки підготували аналітичний огляд "Національно-патріотичне виховання підростаючого покоління в Україні: сучасний стан", реферативний огляд "Патріотичне та духовно-моральне виховання школярів", представлені у першому випуску "Аналітичного вісника у сфері освіти й науки" ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та розміщені на веб-порталі установи, також формується електронний ресурс "Досвід роботи бібліотек з патріотичного виховання".

Для користувачів та відвідувачів підготовлено та оприлюднено бібліографічні списки, перший з яких — "Національно-патріотичне виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів в умовах модернізаційних суспільних змін". Матеріал надруковано в інформаційно-аналітичному бюлетені "Аналітичний вісник у сфері освіти й науки" та часописах "Шкільна бібліотека плюс" і "Методист". Він складається з чотирьох розділів: 1) Нормативно-правова база з питань національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді; 2) Проблема виховання патріота в педагогічній спадщині видатних педагогів України; 3) Теоретико-методологічні аспекти національно-патріотичного виховання; 4) Практичний досвід національно-патріотичного виховання.

Другий — рекомендаційний бібліографічний список до Першого уроку "Національно-патріотичне виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах" оприлюднено на веб-порталі бібліотеки. Список містить три розділи: 1) Нормативно-правова база з питань національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді; 2) Національно-патріотичне виховання в загальноосвітній школі: теоретичні та науково-методичні матеріали; 3) Методика організації та проведення виховних заходів з національно-патріотичного виховання школярів.

На допомогу шкільним бібліотекарям фахівці ДНПБУ готують спеціальний випуск науково-методичного видання "Шкільна бібліотека плюс" із питань національно-патріотичного виховання дітей та молоді.

Проведення Всеукраїнського вебінару "Виховуємо громадянина — патріота України" стало вагомим кроком до можливості бібліотек брати участь у національно-патріотичному вихованні молоді нашої держави. Вебінар організовано ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського спільно з Відділенням організації видання навчальної літератури Інституту модернізації змісту освіти Міністерства освіти і науки України за підтримки "Microsoft Україна". Під час заходу підбито підсумки Всеукраїнського місячника шкільних бібліотек "Виховуємо громадянина — патріота України", мета якого полягала у висвітленні важливої ролі шкільних бібліотек у національно-патріотичному вихованні молодого покоління громадян України. У вебінарі взяли участь фахівці провідних освітянських бібліотек, бібліотекарі, методисти навчальних закладів і бібліотечних фондів України.

Дослідження військово-патріотичної тематики нині є вкрай актуальним і необхідним. У ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (за участі істориків, громадських діячів, політиків, учасників АТО) відбувся публічний захід на тему

"Відзначення 98-ї річниці Кримського походу військ УНР", у межах якого історик і координатор Громадської організації "Гаврійська гуманітарна платформа" А. Іванець провів лекцію "Кримська операція військ Української народної республіки". Було висвітлено невідомі й маловідомі сторінки історії Криму 1918 року, обставини тієї доби та перебіг героїчного походу українських військ, співпрацю українців та кримських татар, а також окреслено контекст сьогодення.

Проведення заходів з військово-патріотичної тематики, військово-спортивної підготовки, фізичного виховання тощо спрямовано на утвердження, насамперед, здорового способу життя молодого покоління, а залучення його до участі у загальнодержавних заходах військово-патріотичного спрямування сприятиме реалізації та утвердженню української національної ідеї. Наразі у бібліотеці заходів цієї тематики проведено замало, але надалі плануємо приділяти їм більше уваги.

Традиційно важливими та ефективними для розкриття й популяризації аспектів національно-патріотичного виховання є книжкові виставки. Зокрема, виїзні книжкові виставки було представлено до методологічного семінару Національної академії педагогічних наук України — "Громадянськість української молоді: виклики, здобутки, перспективи" та до засідання Президії НАПН України — "Національно-патріотичне та військово-патріотичне виховання". Експонувалися в приміщенні бібліотеки тематичні книжкові виставки "Ідеї Василя Сухомлинського як концептуальна основа національно-патріотичного виховання", "Патріотичне виховання у змісті шкільної освіти", "Українська рідна мова — найважливіший фактор духовності народу"; до Всеукраїнського фестивалю науки — "Українські педагогіки про національно-патріотичне виховання", "Збереження та розвиток науки — показник України як передової держави", "Інтелектуальний потенціал нації — головний рушій розвитку українського суспільства", "Виховуємо патріотів художнім словом", "Національно-патріотичне виховання в сучасних навчальних закладах"; до Дня пам'яті та примирення, а також до 71-ї річниці перемоги над нацизмом у Другій світовій війні "Прагнення до свободи вчора, патріотизм і нездоланність сьогодні — гідна Україна завтра".

У межах реалізації Концепції виховання відбулася презентація персональної виставки живопису "Мальовнича Україна" заслуженого майстра народної творчості України, члена Київської благодійної арт-асоціації "Золота палітра", доктора медичних наук, професора В. Цапка.

Отже, проблема виховання патріотизму є багатопланою, задля її розв'язання потрібно об'єднати зусилля держави, суспільства й освітян.

Проте для реалізації положень Концепції і Стратегії національно-патріотичного виховання українського народу лише наведених заходів недостатньо, тому задля популяризації цих ідей необхідно керуватися відповідними напрямками, задекларованими в наведених документах. Це, зокрема, посилення військово-патріотичної роботи, проведення днів та місячників захисника Батьківщини, пошукових заходів, військово-спортивних ігор і походів; виховання у молоді національної свідомості, котра ґрунтується на українській національній ідеї; сприяння молодому поколінню у реалізації інтелектуальних і творчих здібностей, а також професійній орієнтації, розвитку мотивації до праці; залучення юнаків і дівчат до вивчення культури, історії корінних народів і національних меншин України, пропагування кращих здобутків національної культурної і духовної спадщини, підтримка професійної та самодіяльної художньої творчості, діяльності творчих об'єднань, клубів за інтересами, фольклорних колективів, про-

ведення науково-практичних конференцій, семінарів, у тому числі всеукраїнської науково-практичної конференції з проблем патріотичного виховання молоді, різноманітних флеш-мобів тощо. Саме останні є чи не наймасштабнішими акціями, що покликані об'єднати та мобілізувати громадян до втілення спільної ідеї, співпраці; вони сприяють вихованню та навчанню нового покоління молодих патріотів, які любитимуть, поважатимуть, берегтимуть традиції й звичаї українського народу.

Висновки. Отже, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського є цілеспрямованим та ефективним учасником єдиної цілісної системи національно-патріотичного виховання, що через професійно підготовлені комплексні бібліотечні заходи сприяє інформаційному забезпеченню освітан й відіграє важливу роль в національно-патріотичному вихованні молодого покоління. Саме бібліотекарі, педагоги, вихователі, їхня професійна майстерність викладу матеріалу допомагають зрозуміти складне поняття громадянського, національно-патріотичного виховання, його значущість, важливість і перспективи у розвиткові суспільства. Нагальною потребою у становленні та реалізації патріотичного виховання молоді є подальші дослідження проблем взаємодії навчальних закладів, сім'ї й громадян; створення ефективних умов патріотичного виховання дітей, розробка спеціальних програм, методичних матеріалів, виховних методик.

Список використаної літератури

1. Березівська Л. Ідея національно-патріотичного виховання школярів у добу Української революції: за матеріалами журналу "Вільна українська школа" (1917—1920) / Лариса Березівська // Рідна школа. — 2016. — № 1. — С. 57—62.
2. Бех І. Патріотизм: сучасні ознаки та орієнтири виховання / Іван Бех // Рідна школа. — 2015. — № 1/2. — С. 3—6.

3. Бех І. Д. Проблема патріотизму у сучасному науковому осмисленні / І. Д. Бех // Директор школи, ліцею, гімназії. — 2015. — № 4/5. — С. 6—12.
4. Пустовіт Г. П. Патріотичне виховання у змісті позашкільної освіти: сьогодення і перспективи / Г. П. Пустовіт // Релігія та Соціум. — 2015. — № 4 (20). — С. 97—103.
5. Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016—2020 рр. // Президент України : офіц. інтернет-представництво. — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/5802015-19494> (Дата звернення 15.05.16). — Назва з екрана.
6. Сухомлинська О. В. Громадянське виховання і сучасна освіта: від здобутого — до нових акцентів і наголосів / О. В. Сухомлинська // Педагогіка і психологія. Вісник НАПН України. — 2015. — № 2 (87). — С. 5—13.
7. Філіпчук Г. Г. Культура в системі національного виховання, професійного розвитку і соціалізації особистості / Г. Г. Філіпчук // Педагогічна майстерність як система професійних і мистецьких компетентностей : зб. матеріалів X Міжнар. пед.-мист. читань пам'яті проф. О. П. Рудницької / [редкол.: І. А. Зя-зюн та ін.]. — Чернівці, 2013. — Вип. 4. — С. 22—26.

Поанализирован вопрос национального патриотизма, освещен опыт Государственной научно-педагогической библиотеки Украины имени В. А. Сухомлинского по проведению комплексных библиотечных мероприятий, которые влияют на развитие и популяризацию национально-патриотического воспитания гражданина Украины, его информационного обеспечения.

The article deals with the issue of national patriotism, the experience of V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine in conducting comprehensive library activities that influence the development and promotion of national-patriotic education of the citizen of Ukraine, its information support.

Надійшла до редакції 3 червня 2016 року

УДК 025.171:027.7](477-25)

*Анжеліка Петренко (Кириченко),
головний бібліотекар
Наукової бібліотеки імені М. Максимовича
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Довідково-інформаційний ресурс Відділу рідкісних книг та рукописів Наукової бібліотеки імені М. Максимовича: від картотеки до оцифрування

У статті висвітлено аспекти історії заснування Відділу рідкісних книг та рукописів Наукової бібліотеки Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Досліджено етапи формування фондів відділу як складової частини загальнобібліотечного зібрання. На прикладі окремих видань та колекцій розглянуто їхнє подальше функціонування як довідково-інформаційного ресурсу сьогодення.

Ключові слова: стародруки, колекція, фонд, наукова бібліотека, база даних, книжкові зібрання.

Відділ рідкісних книг та рукописів є структурним підрозділом Наукової бібліотеки імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка (далі — ВРКР НБ КНУ). Сьогодні в ньому зберігаються найцінніші видання та найкращі зразки палеографічного мистецтва, які, безумовно, посідають важливе місце в культурному та інтелектуальному просторі людини. Актуальність пропонованої статті обумовлена не лише вагомістю ін-

формаційного поля складової частини фондів бібліотеки, що зберігається у ВРКР, а й використанням, дослідженням та популяризацією їх як довідково-інформаційного ресурсу в сучасному світі. Об'єктом публікації є фонди рідкісних та цінних видань університетської бібліотеки, предметом — історичні аспекти заснування та використання бази даних фондів рідкісних та цінних видань не тільки у рамках створених каталогів та картотек, а й їхнього подальшого